

نقد و بررسی فرهنگ‌های موضوعی دوزبانه روسی-فارسی و فارسی-روسی

دکتر محبوبه علیاری شوره دلی

استادیار گروه زبان روسی، دانشگاه تربیت مدرس،

تهران، ایران

m.aliyari@modares.ac.ir

واژه‌های کلیدی: فرهنگ موضوعی، نقد فرهنگ، زبان فارسی، زبان روسی.

همواره به فرهنگ لغت به‌عنوان یکی از ابزارهای کمک‌آموزشی در یادگیری زبان‌های خارجی توجه و از آن استفاده می‌شود. یکی از انواع فرهنگ‌های لغت که غالباً نیز با اهداف آموزشی تألیف می‌شود، فرهنگ‌های موضوعی دوزبانه است. در حوزه زبان‌های روسی و فارسی بیش از ۲۰ فرهنگ لغت دوزبانه عمومی و تخصصی موجود است که اکثر این فرهنگ‌ها در کشور روسیه به چاپ رسیده است. هرچند که ایرانیان و فارسی‌زبانان در تدوین و تألیف یا ویراستاری این فرهنگ‌ها نقش بسزایی دارند (محمدی، ۱۳۸۴). در این میان سهم ناچیزی نیز به فرهنگ‌های موضوعی دوزبانه تعلق دارد. منظور از فرهنگ موضوعی، نوعی فرهنگ معنایی است که حاوی تعداد مشخصی از موضوعات متنوع و مهم برای آموزش است که بر اساس دسته‌بندی موضوعی و معنایی مرتب شده‌اند. منبع گردآوری واژگان نیز مطالب کلامی یعنی جملات و متن‌های موضوعی است (Жеребило, ۲۰۱۱:۹۶). مهم‌ترین کاربرد فرهنگ موضوعی، یافتن واژه‌ها و اصطلاحات مناسب برای بیان اندیشه است (صفرزاده، ۱۳۹۶:۱۱). در حوزه زبان‌های روسی و فارسی فقط دو فرهنگ موضوعی دوزبانه مشاهده شد که در زیر به برخی ویژگی‌های این فرهنگ‌ها پرداخته می‌شود. هدف از انجام این پژوهش، معرفی فرهنگ‌های موضوعی دوزبانه موجود در حوزه زبان‌های روسی و فارسی و ایجاد انگیزه برای تدوین فرهنگ‌های مشابه با اهداف آموزشی است.

۱. فرهنگ موضوعی فارسی-روسی روسی-فارسی، مؤلف: مهناز صدری. چاپ تهران: انتشارات مهناز صدری، چاپ اول ۱۳۸۸.

این فرهنگ شامل حدود ۴۰۰۰ هزار واژه و عبارت در ۱۹ موضوع مختلف (انسان، مسکن، شهر، پوشاک، غذا، آموزش، رسانه‌های ارتباط جمعی، سازمان‌ها و همکاری‌های بین‌المللی، ورزش، هنر، پزشکی، طبیعت، جانوران، زمان، جغرافی، الکترونیک و رایانه، اصطلاحات زبان‌شناسی و اصطلاحات

ادبی) است، هر یک از این موضوعات زیرمجموعه‌های مختلفی نیز دارند؛ به‌طور مثال موضوع شهر از ۶ زیرمجموعه همچون مکان‌های عمومی، در سطح شهر، حمل‌ونقل درون‌شهری، مغازه‌ها و فروشگاه‌ها، بانک و ارز تشکیل شده است. این فرهنگ همان‌طور که در پیشگفتار آن آمده است، با هدف کاربرد آموزشی در کلاس‌های درس گفت‌وگو و انشا تألیف شده است و همچنین با توجه به نظر مؤلف می‌تواند کاربرد غیرآموزشی داشته باشد و به‌عنوان راهنمای سفر نیز استفاده شود. ترتیب واژگان نیز الفبایی است، هرچند در برخی زیرمجموعه‌ها این ترتیب رعایت نشده است. (در ادامه از این فرهنگ با عنوان فرهنگ شماره ۱ یاد می‌شود).

۲. فرهنگ موضوعی زبان فارسی، مؤلف: ر. علی بیگی، ویراستار: محمد کریم بیژن، چاپ مسکو: زبان زنده، ۲۰۱۲.

این فرهنگ همان‌طور که در پیشگفتار آن آمده است، شامل ۵۰۰۰ واژه روسی، ۵۰۰۰ جمله روسی، ۵۰۰۰ واژه فارسی و ۵۰۰۰ جمله فارسی است که در ۱۰۰ موضوع دسته‌بندی شده‌اند و موضوعات ۴۰۰ بخش را در برمی‌گیرند. به‌طور مثال، موضوع پمپ‌بنزین از بخش‌هایی چون سوخت، دستگاه، تجهیزات و خدمات و کارکنان تشکیل شده است. برخی از موضوعات بررسی‌شده در این فرهنگ عبارت‌اند از: پمپ‌بنزین، اتومبیل، ارتش، معماری، فرودگاه، بانک، بیماری‌های انسان، بیمارستان، دوچرخه و موتورسیکلت، پزشک، زبان رایانه و اینترنت، سلام و دیگر عبارات، شیمی، مراقبت از کودکان، شخصیت و رفتار.

از نظر مؤلف، از این فرهنگ هم برای آموزش زبان فارسی و هم برای آموزش زبان روسی استفاده می‌شود. (در ادامه از این فرهنگ با عنوان فرهنگ شماره ۲ یاد می‌شود).

در ذیل به برخی از نقاط قوت و ضعف این دو فرهنگ می‌پردازیم.

- موضوعات بررسی‌شده در هر دو فرهنگ بسیار متنوع هستند و در بسیاری از نمونه‌ها واژگان انتخاب‌شده در هر موضوع کاربردی هستند ولیکن واژه‌های کم‌کاربرد نیز به‌ویژه در فرهنگ شماره ۲ به چشم می‌خورد؛ به‌طور مثال: икебана, папайя, кварта, рябина.

- در هر دو فرهنگ محل ضربه برای واژگان روسی مشخص شده است که این امر به لحاظ آموزشی ارزشمند است و در تلفظ صحیح واژه به زبان آموز یاری می‌رساند. در فرهنگ شماره ۲ معادل‌های فارسی آوانویسی شده‌اند که استفاده از این فرهنگ را برای روس‌زبانان تسهیل می‌کند. همچنین در فرهنگ شماره ۲ اطلاعات دستوری مختصری (جنس، شمار و اقسام کلام) برای هر واژه داده شده است که به نظر نگارنده برای تأمین اهداف آموزشی، نکته مثبتی محسوب می‌شود.

فرهنگ شماره ۱	هلو пёрсик
فرهنگ شماره ۲	[holu] هلو مفرد пёрсик پوست هلو به رنگ نارنجی و زرد است. Кожица персика оранжево-жёлтая.

- در هر دو فرهنگ موضوعات تخصصی چون زبان‌شناسی، شیمی و فیزیک و ... دیده می‌شود که واژگان پایه در این حوزه‌ها در آن‌ها بررسی شده است که دانستن این سطح از واژگان تخصصی می‌تواند برای مخاطبان فرهنگ به‌ویژه زبان‌آموزان مفید باشد.

- یکی از مهم‌ترین نقاط قوت در فرهنگ شماره ۲ جملاتی است که بعد از هر واژه آمده است. به دیگر سخن کاربرد واژه در بافت جمله بررسی شده است. اغلب جملات انتخاب‌شده نیز کاربردی هستند و در زندگی روزمره استفاده می‌شوند. همان‌طور که قبلاً نیز اشاره شد یکی از مهم‌ترین اهداف تألیف فرهنگ‌های لغت موضوعی جنبه آموزشی آن‌هاست. در بسیاری از موارد زبان‌آموزان از ذخیره واژگانی خوبی برخوردار هستند ولیکن نمی‌توانند از آن در گفتار استفاده کنند. عینی‌سازی کاربرد واژگان در قالب جملات کاربردی می‌تواند در حل این مشکل مؤثر باشد. این امر در فرهنگ شماره ۱ به چشم نمی‌خورد. در فرهنگ شماره ۱ به ارائه معادل بسنده شده است، بهتر بود برای اثربخشی بیشتر آموزشی کاربرد این واژگان و معادل‌های آن در سطح جمله نیز بررسی می‌شد. نمونه‌ای از صفحه‌های فرهنگ شماره ۲ در زیر آورده شده است:

кресло [sandai-ye dastedār] صندلی دسته دار مفرد c

صندلی دسته دار - صندلی راحتی است که جا برای گذاشتن آرنج دارد.

Кресло - это удобное сиденье с подлокотниками.

кровать [taxt] تخت مفرد ж

من دوست دارم روی تخت مطالعه کنم.

Я люблю читать в **кровати**.

люстра [lustr] لوستر مفرد ж

من متوجه شدم که لوستر جدیدی از سقف آویزان است.

Я заметил, что с потолка свисала новая **люстра**.

раковина [rushuyi] روشویی مفرد ж

روشویی حمام او از شیشه ساخته شده است. آیا می‌توانی چنین چیزی را تصور کنید؟

Раковина у него в ванной сделана из стекла. Ты можешь себе такое представить?

розетка (электрическая) [periz-e barq] پریز برق مفرد ж

او سیم را به پریز برق وصل کرد.

Она вставила вилку в **розетку**.

стол [miz] میز مفرد m

چراغ روی میز قرار دارد.

На **столе** стояла лампа.

стол письменный [miz-e tahrir] میز تحریر مفرد m

او پشت میز تحریر نشسته بود و چیزی می‌خواند.

Он сидел за **письменным столом** и что-то писал.

همچنین از نقاط قوت فرهنگ شماره ۲ می‌توان به در دسترس بودن آن اشاره کرد. نسخه pdf این فرهنگ به راحتی قابل دانلود از اینترنت است. فرهنگ شماره ۱ در هیچ یک از کتاب‌فروشی‌های سطح تهران و همچنین اینترنت یافت نشد و فقط در برخی از کتابخانه‌های دانشگاه‌ها قابل دسترس است.

برخی اشکالات محتوایی و فنی نیز در این دو فرهنگ موضوعی مشاهده می‌شود که در ادامه به آن‌ها اشاره می‌شود:

- انتخاب معادل‌های اشتباه یا نامناسب برای واژگان:

شماره فرهنگ	واژه روسی	معادل داده شده	معادل پیشنهادی
۱	словосочетание	کلمه ترکیب	گروه واژه
۱	побудительное предложение	جمله برانگیزاننده یا تهییج‌کننده	جمله امری
۱	эпиграмма	قطعه منظوم طعن‌آمیز	هجویه
۲	пистолет-наконечник	طپانچه	نازل بنزین
۲	пушной	خز	خزدار
۲	тугодумный	کند فهم	کند ذهن
۲	арестовать	بازداشت	بازداشت کردن

- نبود ارتباط معنایی و موضوعی میان واژگان یک مدخل

در فرهنگ‌های موضوعی واژگان بر اساس یک ارتباط موضوعی و معنایی در یک مدخل قرار می‌گیرند. در فرهنگ‌های بررسی‌شده در برخی از نمونه‌ها ارتباط معنایی میان واژه و موضوع مدخل وجود ندارد به‌طور مثال در فرهنگ شماره ۲ در مدخل «سرگرمی» واژه «پینت بال» آمده است که بهتر بود در مدخل «ورزش» بررسی می‌شد یا واژه «ظرف» که ارتباط معنایی با موضوع «سرگرمی» ندارد.

- اشتباهات دستوری و نگارشی

برخی اشتباهات دستوری و نگارشی در فرهنگ شماره ۲ به چشم می‌خورد. از آنجاکه یکی از کاربردهای این‌گونه از فرهنگ‌ها آموزشی است؛ بنابراین می‌بایست تا حد امکان عاری از اشتباهات دستوری و نگارشی باشند.

فرهنگ شماره ۲	Поезжай в аэропорт и встреть его там.

- انتخاب عنوان نادرست

عنوان فرهنگ شماره ۲ به درستی انتخاب نشده است این فرهنگ یک فرهنگ موضوعی روسی به فارسی است.

- استفاده نکردن از تصویر

در هیچ‌یک از این فرهنگ‌ها تصویر دیده نمی‌شود. به نظر نگارنده، تصویرسازی می‌تواند در به‌خاطر سپردن واژگان مؤثر باشد. البته تألیف فرهنگ موضوعی مصور همان‌طور که خانم صدری نیز در مقدمه فرهنگ خود اشاره می‌کنند، به دلیل هزینه‌های بالا بسیار دشوار است.

در پایان خاطر نشان می‌شود که اشکالات ذکر شده موردی است و این دو فرهنگ موضوعی به لحاظ آموزشی بسیار ارزشمند هستند. امید است با انجام این پژوهش و معرفی فرهنگ‌های موضوعی دوزبانه موجود در حوزه زبان‌های روسی و فارسی انگیزه تدوین فرهنگ‌های مشابه با اهداف آموزشی در محققین ایجاد شود و در آینده نزدیک شاهد تألیفات مشابه در این حوزه باشیم.

References

منابع

۱. صدری، مهناز، *فرهنگ موضوعی فارسی- روسی روسی- فارسی*، تهران: انتشارات مهناز صدری، چاپ اول ۱۳۸۸.
۲. صفرزاده، بهروز، *فرهنگ موضوعی فارسی*، تهران: نشر نو، ۱۳۹۶.
۳. علی بیگی، ر. *فرهنگ موضوعی زبان فارسی*، مسکو: زبان زنده، ۲۰۱۲.
۴. محمدی محمدرضا، *فرهنگ‌های دوزبانه روسی و فارسی و یک قرن تجربه السخن سمت*، شماره ۱۴، ۱۳۸۴، صص. ۲۳-۴۴.
5. Жеребило Т.В. *Термины и понятия лингвистики: Лексика. Лексикология. Фразеология. Лексикография: Словарь-справочник.* – Назрань: ООО «Пилигрим», 2011. – 128 с.